

A vita kiegészítéséül az elnök felkérésére a bizottság titkára felolvasta MAKASIN és POKUSZAJEV-ZSUK szovjet irodalomtörténészeknek Rév Mária dolgozatáról írt igen elismerő véleményét, amely szerint e disszertációnak olyan megállapításai is vannak, melyeknek a szovjet irodalomtudomány szempontjából is nagy a jelentőségük.

Rév MÁRIA *válaszában* mindenekelőtt azt hangoztatta, hogy a megállapításokkal, sőt kifogásokkal is nagyrészt egyetért; mindössze D. Zöldhelyi Zsuzsának a Dosztojevszkij-párhuzammal kapcsolatos ellenvetésével szállt vitába.

Mindezek alapján a bíráló bizottság egyhangúlag a következő döntést hozta: „Rév Mária: Szaltikov-Scsedrin szatirai művészete című disszertációja az orosz irodalom hazai kutatásának fontos és értékes eredménye. Benne a szerző olyan kérdés megvilágítására vállalkozott, mely a szovjet irodalomtudományban is viták tárgya; e viták megoldásához ez a tanulmány is hozzájárult. Rév Mária jól látja az orosz fejlődés sajátosságait, dialektikus módszerrel mutatja be Szaltikov-Scsedrin szatiráinak jelentőségét és szerepét az orosz irodalomban. Szem előtt tartja az orosz és a magyar fejlődés párhuzamait és különbségeit is: művének egyik érdekes fejezete Szaltikov-Scsedrin és Mikszáth szatirikus művészetének összehasonlítása. A magyar irodalom problémáiban való, az eddiginél nagyobb elmélyülés ezt az összehasonlító vizsgálatot még alaposabbá tehetné. Hangsúlyoznunk kell azt a pszichológiai érzéket, amellyel Rév Mária a scsedrini típusalkotás folyamatait elemzi. A disszertációban vannak szerkezeti egyenetlenségek, a jelöltnek a komplex összehasonlító vizsgálódási módszerben még el kell mélyülnie, — műve így is értékes és jelentős hozzájárulás hazai ruszisztikánk fejlődéséhez. A disszertáció alapján a bizottság *egyhangúlag* javasolja, hogy a Tudományos Minősítő Bizottság Rév Máriának az *irodalomtudomány kandidátusa* címet adja meg.’

A vitát összefoglalta:

Sziklay László

a bizottság titkára

BIIIARI JÓZSEF: „AZ OROSZ IGEASPEKTUSRENDSZER” CÍMŰ KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1963. június 24-én tartotta meg a vitát. A kiküldött Bizottság elnöke *Tamás Lajos* akadémiai levelező tag, titkára *Dezső László*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa, tagjai *Hadrovics László* akadémiai levelező tag, *Fokos-Fuchs Dávid*, a nyelvészeti tudományok doktora, *Ágoston György*, a neveléstudományok kandidátusa, *Király Péter*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa és *Fodor István*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa.

Az elnöki megnyitó s a jelölt életrajzának és eddigi tudományos munkásságának ismertetése után KNEI ZSA ISTVÁN akadémikus olvasta fel opponensi véleményét. Megállapította, hogy a jelölt „a kérdést igen alaposan vizsgálta meg, s alig van a problémának olyan részlete, amelyet ne érintett volna”. A kérdés általános és orosz nyelvi anyagot elemző irodalma igen nagy, tehát a „szerző feladata mindenek előtt az volt, hogy a rengeteg elméletben

tájékozódjék és lehetőleg rendet teremtsen". A tájékozódást kitűnően elvégezte, anyagát nemcsak részletesen ismerteti, hanem kritikailag értékeli is. Kitűnő a második fejezet eredményeinek összefoglalása, ahol a szerző tisztázza az aspektus, idő és Aktionsart ige kategóriák egymáshoz való viszonyát. A harmadik fejezetben, amely a szláv és orosz aspektus eredetével foglalkozik, a szerző csak a különböző nézeteket ismerteti, bár igyekszik önálló véleményt is kialakítani. „A második részben, amely didaktikai jellegű, értékes gyakorlati tanácsokat ad az orosz nyelvi oktatása számára”.

E komoly értékek mellett azonban sok a fogyatékoság is. Az első az, hogy sehol sem mutatja be a szerző, miben is áll az aspektusrendszer. Egy ilyen fejezetre szükség van a munka elején. A második általános hiba a gyakori ismétlés. A szerzőnek le kell rövidítenie dolgozatát, mert „elég lenne e téma feldolgozására a jelenlegi terjedelem egyharmada is”. A harmadik fogyatékoság a tagolás elégtelensége, amit a nagy fejezetek további tagolásával lehet megszüntetni. A kisebb hibák közül az opponens megemlíti az átírásban uralkodó teljes zűrzavart. Kniezsa akadémikus helytelenítette, hogy a szerző az igeaspektusok szempontjából az orosz és a szlávot egy nevezőre hozza. Szerinte az aspektusoknak az a rendszere, amely az oroszban megvan, nem található semmi más szláv nyelvben, még a nyugati szláv nyelvekben sem. A magyar aspektusrendszer csak az oroszról különbözik, a nyugati szláv nyelvekével azonos, néhány jelentéktelen különbségtől eltekintve. A bolgárnak pedig a magyarnál is gyengébben fejlett aspektusrendszere van. Az opponens sajnálta, hogy Bihari József nem egy teljesen feldolgozatlan orosz nyelvemlék tanulmányozásával foglalkozott, ami hasznosabb és időtállóbb eredményeket hozott volna, de jelen tanulmánya is kitűnő előiskola egy későbbi, monografikus jellegű munka számára. Az elmondottak alapján a disszertációt a kandidátusi fokozat elnyerésére ajánlotta.

GÁLDI LÁSZLÓ, a nyelvészeti tudományok doktora, opponensi jelentésének elején helyeselte, hogy Bihari József „minden indoeurópai jellegű mondat szerkesztés legelképesebbét, az igét állítja a vizsgálat középpontjába”. Az orosz igerendszer legvitatottabb kérdése az aspektus, s tudománytörténeti szempontból öröndetes, hogy van már magyar szakértője az orosz aspektusrendszernek. Sajnálatos viszont, hogy a szerző figyelmét nem a még alig megoldott kérdésekre fordította. Ha ezekre keresett volna feleletet, több eredetiségről adhatott volna tanúságot, és dolgozatában több lett volna a konkrét adalék e kérdés tanulmányozásához. Ezután az opponens Mazon nyomán felvetette az aspektus vizsgálat néhány lényeges kérdését, amelyekre és hozzájuk hasonlókra Bihari József konkrét szövegelemzések egész sorával adhatott volna választ. Így azonban túlteng munkájában a tudományos dokumentációs anyag. „Pedig Bihari nyelvészeti érvelése, ott, ahol többé kevésbé egyenes vonalú, mint pl. a III. fejezet végén, igenis elmemozdító és meggyőző.” Sajnálatos, hogy az egyes fejezetek felépítése kevésbé áttekinthető, zavaróak a felesleges ismétlések, a ruszicizmusok.

E bevezető megjegyzések után az opponens megvizsgált néhány kérdést, amelyek megvitatása tanulságosnak ígérkezik. Elsőnek az orosz aspektusokkal foglalkozó történeti kutatásokról szólt. Megemlítette, hogy a XIX. század első felében a *rešit'* mellett a *rešat'* éppen kialakulóban volt, majd több ponton helyesbítette a disszertáció megállapításait. Az opponensi vélemény következő, igen érdekes részében Gáldi László az orosz aspektusrendszert összevetette a francia igeidőrendszerrel. Az elemzés alapjául Katajev „Belejet parus

odinokij” c. regényének eredetije és francia fordítása szolgált. Gáldi László felhívta a szerző figyelmét az aspektus kutatás néhány mozzanatára, amelyekkel P. S. Kuznecov foglalkozott. Ilyenek a tartósság és befejezetlenség fogalmának kapcsolata, az aspektus és beszédhelyzet viszonya, az aspektusok használata parancsoló módban stb. Ezek vizsgálata a jelölt munkáját árnyaltabbá tette volna, s közelebb hozta volna a nyelvi tényekhez. Az opponens nem értett egészen egyet azzal, ahogy Bihari a szótári források adatait kezeli, s kifogásait meg is indokolta konkrét példákon. Nagyon érdekes és elgondolkoztató volt az opponensi vélemény következő pontja, ahol Gáldi László az élőnyelv aspektus viszonyainak kutatásáról beszélt, különös figyelmet szentelve a párokat alkotó igék kapcsolatának. Opponensi jelentésének végén Gáldi László megjegyezte, hogy Bihari József tanulmányával és eddigi tudományos és pedagógiai működésével feltétlenül kiérdemelte a kandidátusi fokozat elnyerését.

Az opponensi jelentések elhangzása után TAMÁS LAJOS akadémikus megkérdezte a jelöltet, van-e olyan szempontú vizsgálat az oroszban, amely megmagyarázza, hogy az aspektuspárok valamelyike miért nem használatos bizonyos személyekben. Bihari József válaszában az orosz egyespektusú igék kérdéseivel foglalkozott.

Elsőnek FOKOS-FUCHS DÁVID professzor szólalt fel és rámutatott arra, hogy a jelölt munkája segítséget ad a fiatal szakembereknek a finnugor nyelvek aspektus viszonyainak tanulmányozásához is.

A következő hozzászóló, FODOR ISTVÁN kandidátus szerint az értekezés eléri azt a színvonalat, amely a kandidátusi fokozat megadásához szükséges. Új eredménynek csak a dolgozat sok apró helyes megjegyzése és találó észrevétele tekinthető. A szakirodalom nagy ismerete mellett negatívumnak tudható be, „*hog*y az egyes kutatók megállapítása között nem látható az értékszint különbsége, ami kétségekívül fennáll Meillet és a legújabb kandidátusi dolgozatok között”. Nem kielégítő Fortunatov és Buslajev értékelése, s hiányzik Meillet „*Le slave commun*” című munkája az egyébként bő irodalmi áttekinthetőségből. Kifogásolható magának az anyagnak összeállítása és tárgyalása, úgy-hogy a dolgozat kiadását ilyen alakban nem lehet javasolni. A jelöltnek tömören össze kell foglalnia mondanivalóját, s a disszertációt alkotó három témát három értekezésésként kell közzétennie. Fodor István ezután néhány megjegyzést tett a dolgozat tartalmára vonatkozóan. Felhívta a figyelmet Peškovskij munkásságának helyes értékelésére, s kifejtette véleményét az aspektus tanítás egyik kérdésében. Végezetül rámutatott, hogy igen érdekes eredményeket adhat a szláv nyelvek összehasonlító aspektus vizsgálata.

BIHARI JÓZSEF válasza elején köszönetét fejezte ki az opponenseknek. Majd az aspektus vizsgálat fontosságáról beszélt, megindokolva egyszersmind témaválasztását. Szerinte az aspektus kategória előzetes tisztázása nélkül nem kezdhetett hozzá konkrét szövegek elemzéséhez. Most, hogy ezt a munkát elvégezte, megszerezte a szilárd alapot, amelyről kiindulva vizsgáláthat az olyan jellegű kutatásokhoz, amelyeket a bírálók joggal várnak el tőle. Elismerte a továbbiakban, hogy dolgozata nem eléggé tagolt, s bemutatta, hogyan kívánja fejezetekre bontani munkája I–III. részét. Elfogadta a bírálóknak azt a megjegyzését is, hogy a munkában akadnak felesleges ismétlődések, átfedések is.

Kniezsa István megjegyzésére válaszolva belátta, hogy célszerűbb lett volna az aspektus magyarázatával kezdeni munkáját, de véleménye szerint

eléggé kifejtette az aspektusrendszer fogalmát, amit válaszában röviden össze is foglalt. Az, hogy az orosz és szláv aspektus között többször egyenlőség jelet tett, a jelölt szerint azzal menthető, hogy ezt mások is megteszik. Igazat adott a jelölt Kniezsa Istvánnak abban is, hogy az átirás kérdésében helytelenül járt el, bár megemlítette, hogy az ajánlott nemzetközi átirásnak vannak bizonyos fogyatékoságai.

A következőkben Gáldi László kritikai észrevételeire válaszolt. Elsőnek megindokolta, miért használta a *vid* szót az aspektus helyett. Majd foglalkozott a lomonoszovi plusquam perfectum és az aspektusok viszonyával, amit opponense hiányolt. A jelölt válaszában jelentős részét szentelte az igeidő és aspektus viszonyának megvilágítására, válaszolva Gáldi László megfelelő megjegyzésére. Konkrét szövegrészeket elemezte a kérdést, majd megjegyezte, hogy valóban igen érdekes kutatásnak ígérkezik annak vizsgálata, hogy egy adott valósághelyzetet melyik nyelv milyen lexikai, illetőleg grammatikai eszközökkel fejezi ki, csak munkájának nem ez volt a célja. A továbbiakban a jelölt válaszolt Gáldi László megjegyzéseire, amelyekben a *rešit'* igével, Kuznecov munkásságával s egyéb kérdésekkel foglalkozott.

Bihari József elismerte Fodor István bíráló megjegyzéseinek helyességét, s megjegyezte, hogy az aspektus tanításainak kérdésével foglalkozik egyik megjelenőben levő cikke, amely figyelembe veszi az orosz és magyar aspektus hasonlóságát.

A Bizottság ezután a következő határozatot hozta:

„Bihari József disszertációja a kérdés rendkívül nagy irodalmában való alapos tájékozottságról tanúskodik. A jelölt jó kritikai érzéssel értékelte az orosz aspektus problematikájával foglalkozó nézeteket. Megjegyzései elősegítik a kérdés tisztázását és előbbre viszik erre vonatkozó ismereteinket. A magyar iskolákban folyó orosz nyelvi oktatás alapos elemzésével ad tudományosan megalapozott tanácsokat az orosz aspektus iskolai oktatásához. A szerző több különböző jellegű témát tárgyal együtt, de csak az irodalom ismeretetésére korlátozódik, és a problémák konkrét nyelvi anyagon történő vizsgálata háttérbe szorul. A jelölt válaszában a bírálók észrevételeivel általában egyetértett és ennek megfelelően kívánja folytatni további kutatásait. Jóllehet a munkának több formai és szerkesztési hiányossága van, a disszertáció elvitathatatlan érdemeire való tekintettel a bizottság egyhangúlag javasolja, hogy a TMB Bihari Józsefnek a nyelvészeti tudományok kandidátusa címet ítélje oda.”

A vitát összefoglalta:

Dezső László

a bizottság titkára